

IMPACTUL EDUCAȚIEI SEXUALE COMPREHENSIVE ASUPRA ABILITĂRII TINERILOR

CE ESTE „EDUCAȚIA SEXUALĂ COMPREHENSIVĂ”?

Comunitatea internațională s-a orientat către o definiție consensuală a educației sexuale comprehensive (ESC), trecând de la punerea accentului în principal pe prevenirea bolilor la o abordare mai pozitivă și holistică axată pe bunăstare.¹ **Principalele părți interesate, inclusiv Centrul Federal German de Educație pentru Sănătate (BZgA),² OMS,³ UNFPA,⁴ UNESCO⁵ și Federația Internațională de Planificare Familială (IPPF)⁶ sunt de acord că ESC**

- este un proces de predare a aspectelor cognitive, emoționale, sociale, interactive și fizice ale sexualității **bazat pe dovezi și pe curriculum.**⁷
- începe de la naștere și progresează, în conformitate cu **etapa de dezvoltare**, pe durata copilăriei și adolescenței, până la vârsta adultă.
- joacă un rol esențial în asigurarea **dezvoltării emoționale și fizice sigure a tinerilor**. Îi echipează și îi abilitază treptat pe copii și tineri cu **informații, abilități de viață și valori pozitive** pentru a-și înțelege sexualitatea și a se bucura de ea, a avea relații mai sigure, mai sănătoase și mai satisfăcătoare și a-și asuma responsabilitatea pentru sănătatea și bunăstarea sexuală proprie și a altora.⁸

- consolidează capacitatea copiilor și a tinerilor de a-și exercita drepturile **sexuale și reproductive** pentru a face alegeri conștiente, satisfăcătoare și sănătoase în ceea ce privește relațiile, sexualitatea și sănătatea lor fizică și emoțională.
- se bazează pe **respectarea drepturilor omului, a egalității de gen și a diversității** care stă la baza bunăstării individuale și comunitare.
- îi ajută pe tineri să **reflecteze asupra normelor sociale și de gen dăunătoare** și a impactului pe care acestea îl au asupra relațiilor lor cu colegii, părinții, profesorii, alți adulți și comunitățile lor, precum și să le înțeleagă și să le conteste.
- acoperă o gamă **largă de subiecte**, mergând dincolo de **aspectele biologice ale reproducerii și ale comportamentului sexual**, și include (dar fără a se limita la) sexualitatea, genul, diferitele forme de exprimare și orientare sexuală, violența în bază de gen (VBG), sentimentele, intimitatea și plăcerea, contracepția, sarcina și nașterea și infecțiile cu transmitere sexuală (ITS), inclusiv virusul imunodeficienței umane (HIV).

ESC este o parte integrantă a dreptului la sănătate, în special a dreptului de a avea acces la informații adecvate legate de sănătate, și este susținută de o serie de acorduri internaționale, inclusiv *Programul de Acțiune al Conferinței Internaționale pentru Populație și Dezvoltare (CIPD) din 1994* și de rezoluțiile conexe. În plus, Comitetul ONU privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale consideră că un stat își încalcă obligațiile dacă nu asigură informații actualizate și corecte privind sănătatea sexuală și reproductivă (SSR), care să fie disponibile publicului și accesibile tuturor, precum și integrate în programele educaționale.⁹

Dovezile arată că, în țările în care ESC este integrată în școli, tinerii așteaptă până la o vârstă mai înaintată pentru a avea primele experiențe sexuale, rata sarcinilor în rândul adolescentelor și avortului sunt mai scăzute, rata utilizării contraceptivelor este mai ridicată și sunt raportate mai puține cazuri de discriminare în baza orientării sexuale sau a diferențelor de gen.^{10,11,12} Acest lucru contrastează cu rezultatele abordărilor bazate exclusiv pe abținere, care s-au dovedit ineficiente, stigmatizante și lipsite de etică.^{13,14,15}

PRINCIPALELE DOVEZI PE SCURT: ESC ȘI ABILITAREA TINERILOR

- **ESC dezvoltă autoeficacitatea.ⁱ În urma unei evaluări extinse la nivel global a 87 de studii, s-a constatat că două treimi dintre programele ce vizează sexualitatea au demonstrat creșterea autoeficacității în utilizarea prezervativelor și refuzul sexului nedorit.¹⁶** De asemenea, un alt studiu de înaltă calitate, realizat în Statele Unite ale Americii, a demonstrat o mai mare auto-eficacitate în ceea ce privește gestionarea riscurilor.¹⁷
- **ESC are un impact pozitiv asupra încrederii, respectului de sine, abilităților de luare a deciziilor și de negociere în rândul tinerilor.¹⁸** În urma unei analize globale a dovezilor din sectorul educației, s-a constatat că ESC contribuie la dezvoltarea încrederii.¹⁹ Încrederea în sine este benefică pentru bunăstarea tinerilor și se recunoaște că produce impact pe tot parcursul vieții. De asemenea, creșterea sentimentului de încredere îi poate ajuta pe tineri să aștepte până când se simt pregătiți și în stare să înceapă viața sexuală, iar atunci când o fac, să folosească contracepție, inclusiv prezervativul.²⁰
- **Dezvoltarea abilităților de viață cu ajutorul ESC abilitază tinerii să facă alegeri pozitive în raport cu sănătatea lor sexuală și reproductivă.** ESC crește capacitatea tinerilor de gândire critică, de luare a deciziilor și de comunicare. ESC dezvoltă competențe și abilități care-i încurajează să facă uz de drepturile lor și să facă alegeri pozitive cu referire la sexualitate și reproducere, prin care se autoafirmă și arată respect față de alții.²¹ Organizația Mondială a Sănătății (OMS) reiterează că ESC dezvoltă sentimentul de control, care este esențial în vederea pregătirii tinerilor de a lua decizii responsabile cu privire la sănătatea lor sexuală.²²
- **Abordarea ESC prin prisma abilitării este deosebit de eficientă pentru consolidarea rezultatelor SSR.** În rezultatul evaluării sistematice a unei game largi de programe diferite – inclusiv intervenții de sănătate reproductivă pentru fetele căsătorite; intervenții cu implicarea bărbaților în proiecte ce vizează maternitatea; precum și programele de microcredite pentru femeile marginalizate – s-a constatat că acolo unde a fost adoptată abordarea de abilitare pentru a elimina inegalitățile de gen, au fost obținute rezultate mai bune de sănătate reproductivă.²³
- **Aplicarea abordărilor explicite bazate pe drepturi în contextul ESC produce efecte pozitive asupra cunoștințelor și atitudinilor,** inclusiv o mai bună cunoaștere a drepturilor în contextul unei relații sexuale; o mai bună comunicare cu părinții despre sex și relații; de asemenea, autoeficacitate sporită pentru gestionarea situațiilor riscante.²⁴
- **ESC dezvoltă abilități de viață și oferă factori de protecție împotriva VBG.²⁵** Datele indică asupra faptului că ESC produce un impact pozitiv asupra abilităților de viață, inclusiv asupra încrederii, autoeficacității și capacității de luare a deciziilor. De comun cu îmbunătățirea relațiilor între genuri, aceste abilități oferă protecție împotriva violenței. Evaluarea unui program de ESC bazat pe abilități de viață, implementat în Nigeria, a indicat asupra faptului că fetele participante și-au asumat roluri de conducere și au fost mai capabile să ia decizii în cunoștință de cauză în relațiile lor.²⁶

ⁱ Disponerea de informațiile necesare și toată încrederea pentru a deține controlul asupra comportamentului și asupra mediului social și pentru a lua decizii conștiente și în cunoștință de cauză.

ÎNȚELEGEREA ABORDĂRII ESC PRIN PRISMA ABILITĂRII

Adolescența este o perioadă caracterizată de schimbări fizice, emoționale și sociale continue, precum și momentul în care mulți tineri încep să își exploreze sexualitatea, să inițieze relații intime cu alții și să își înceapă activitatea sexuală.²⁷ De asemenea, aceasta poate fi o perioadă de asumare a riscurilor și de experimentare a unor presiuni din partea colegilor. În multe cazuri, tinerii ajung la această etapă a dezvoltării lor fără cunoștințele, competențele și accesul la serviciile de care au nevoie pentru a-și proteja sănătatea și drepturile sexuale și reproductive (SDSR), inclusiv ale partenerilor lor. **De multe ori le lipsesc informațiile, abilitățile și încrederea necesară pentru a contesta normele sociale dăunătoare; a-și asuma responsabilitatea și a face alegeri sănătoase; și a-și realiza drepturile sexuale și reproductive.**

Abilitarea este un proces care încurajează și sprijină tinerii să preia controlul asupra vieții lor și să-și realizeze tot potențialul având acces la cunoștințele, abilitățile, autoritățile și oportunitățile necesare pentru a fi responsabili și răspunzători pentru acțiunile lor. Scopul abordării de abilitare este de a maximiza participarea; a încuraja elevii să pună întrebări și să gândească critic; a consolida controlul în cadrul procesului comun de luare a deciziilor; și a crea oportunități de învățare, exersare și consolidare a abilităților.^{28,29}

Abordările de abilitare sunt tot mai des recunoscute ca fiind cele mai eficiente modalități de a furniza ESC în ceea ce privește îmbunătățirea rezultatelor SDSR.³⁰

Abilitarea tinerilor îi ajută să

adopte schimbări, să-și cunoască și să-și exercite drepturile. Acest fapt include dreptul de a alege cu cine să dezvolte prietenii și relații sexuale; dreptul de a refuza sau amâna căsătoria; dreptul de a alege dacă, când și cu cine să aibă un copil; precum și dreptul de a refuza avansuri sexuale nedorite. Abordările de abilitare îi pot ajuta pe tineri să rămână sănătoși, să conteste normele sociale care le restrâng drepturile și să devină, în viitor, persoane cu gândire critică.³¹

Importanța abilitării tinerilor este reflectată în obiectivele ESC și în cadrul politicilor și strategiilor atât de nivel internațional, cât și național, care s-au extins pentru a scoate în evidență accentul mai explicit asupra drepturilor omului, abilităților de viață și abilitării.³²

Abordarea de „abilitare” necesită o atenție sporită asupra metodelor de oferire a ESC, nu doar asupra subiectelor de instruire. Cele mai eficiente metode de predare sunt cele participative și centrate pe elev.³³ Acest lucru îi ajută pe tineri să-și descopere atitudinile și valorile; să se implice și să-și adreseze întrebări unul altuia; de asemenea, să participe activ la procesul de învățare. Metodele respective sunt înrădăcinate în modelele bazate pe drepturi, care promovează auto-reflecția și gândirea critică în raport cu puterea și normele sociale legate de gen. În consecință, aspirațiile trec dincolo de schimbarea comportamentului și urmăresc să creeze o schimbare socială mai largă.³⁴ Capacitatea și confortul mentorilor de discuta subiecte ce vizează ESC, precum și capacitatea acestora de asigurare a abordărilor participative este diferită. **Investiția continuă în formarea profesorilor în contextul ESC este esențială**

pentru a garanta că aceștia au reflectat asupra propriilor valori și atitudini înainte de a se implica în actul de predare și că mesajele lor nu intră în conflict cu conținutul curriculumului.^{35,36} **De asemenea, este important mediul școlar favorabil, care să asigure politici pentru sprijinirea profesorilor și elevilor.**

Recunoașterea drepturilor și participarea tinerilor este esențială în toate programele de SDSR, ESC, precum și în procesul de prestare a serviciilor și elaborare a politicilor. Suplimentar oferirii cunoștințelor și serviciilor de bază, este esențial să se pună în aplicare programe care să le permită tinerilor să simtă că sunt responsabili pentru viața lor.

Prin urmare, abilitarea este un concept important, care stă la baza programării SDSR pentru tineri - în mod special, atunci când vorbim despre deservirea tinerilor marginalizați.³⁷ Implicarea tinerilor în calitate de parteneri în cadrul procesului de elaborare și implementare a programelor de ESC este de o importanță primordială. De asemenea, pentru ca programul să poată fi aplicat în viața lor, este important ca conținutul ESC să fie elaborat în baza informațiilor cu privire la experiențele trăite de tineri.³⁸

S-a demonstrat că abordările educaționale de la egal la egal au efecte limitate în ceea ce privește promovarea comportamentelor sănătoase și îmbunătățirea rezultatelor de sănătate atunci când sunt aplicate separat de alte inițiative, oferind beneficii mai degrabă pentru educatorii de la egal la egal (ca beneficiari ai formării și supravegherii) decât pentru grupul țintă vizat.³⁹

În orice caz, abordările respective sprijină obiectivele mai largi de abilitare a tinerilor și integrarea educației de la egal la egal în cadrul programelor de sprijin a sănătății sexuale și reproductive a tinerilor

recunoaște valoarea unică pe care o oferă educatorii de la egal la egal ca sursă de sensibilizare și punct de referință pentru experți și servicii.⁴⁰ **Participarea tinerilor de asemenea, reprezintă în sine un**

drept, o valoare și un principiu fundamental. Evaluarea nu ar trebui să fie făcută doar în funcție de rezultatele și impactul asupra sănătății.⁴¹

CONEXIUNEA ABILITĂRII CU SDSR ALE TINERILOR ȘI ALTE REZULTATE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII

ESC este recunoscută la nivel global ca element esențial în contextul eforturilor de abilitare a copiilor și tinerilor; care le permite să-și îmbunătățească și să-și protejeze sănătatea, bunăstarea și demnitatea; de asemenea, contribuie la dezvoltarea abilităților de gândire critică, civice, relațiilor sănătoase și pozitive.⁴² Promovarea și sprijinirea abilitării tinerilor este esențială pentru asigurarea sănătății acestora; pentru contestarea normelor sociale care le limitează drepturile; de asemenea, pentru a-i încuraja să gândească critic în viitor. Eșuarea acestui obiectiv va duce la compromiterea nu doar a viitorul lor, ci și viitorului generațiilor viitoare.⁴³

Prin creșterea încrederii și consolidării abilităților de a face față diferitelor provocări, ESC poate ajuta tinerii să dezvolte relații mai puternice, mai semnificative și mai echitabile.⁴⁴ ESC este un proces continuu și pe toată durata vieții, care începe încă de la naștere sau din copilăria timpurie și pune bazele unor relații viitoare sănătoase cu partenerii, membrii familiei și prietenii, SSR pozitive și

comportamentului de menținere a sănătății. Este deosebit de important pentru adolescenții de 10-14 ani să aibă acces la ESC, întrucât aceasta este o etapă esențială de tranziție între copilărie și adolescența târzie și viața de adult, când se creează teren pentru SSR și viitoarele atitudini și comportamente de gen.^{45,46}

Abilitarea vine să consolideze capacitățile tinerilor de gândire critică, de luare a deciziilor și de comunicare, formează competențe și abilități care le permit să facă alegeri pozitive cu privire la sexualitate și reproducere, prin care se autoafirmă și manifestă respect pentru ceilalți. De asemenea, promovarea abordărilor de abilitare, care dezvoltă abilitățile tinerilor de negociere și autoeficacitate este în măsură să sporească încrederea și abilitatea lor de a negocia relații sexuale consensuale și plăcute, de a adresa întrebări care i-ar putea ajuta să-și protejeze sănătatea, inclusiv să se protejeze de un potențial act de violență, abuz și exploatare.⁴⁷

De asemenea, ESC poate contribui la dezvoltarea „spiritului civic responsabil”. Federația

Internațională a Planificării Familiale (IPPF) recunoaște drepturile sexuale și cetățenia drept una dintre cele șapte componente esențiale ale ESC.⁴⁸ **Atunci când tinerii sunt încurajați să devină gânditori critici, responsabilizați în materie de sexualitate și informați cu privire la alegerile lor sexuale și reproductive, impactul pozitiv este resimțit la nivel de întreaga societate.**⁴⁹ Ei devin abilitați să pună la îndoială contextul lor social și să conteste normele și comportamentele sociale care le subminează sănătatea, bunăstarea și drepturile, inclusiv practicile sociale sensibile, cum ar fi căsătoria copiilor, căsătoria timpurie și căsătoria forțată (CCTF).⁵⁰ Acest fapt îi poate încuraja pe tineri să se implice în procese de dezvoltare socială în urma cărora beneficiază comunitățile și națiunile într-un context mai larg, aducând schimbări pozitive în cultură și contribuind la crearea unei societăți mai sănătoasă, mai tolerante și mai echitabile pe dimensiunea de gen.⁵¹

DOVEZI ÎN PRACTICĂ

Până în prezent, programele de ESC au fost evaluate primordial prin măsurarea rezultatelor, cum ar fi vârsta la care a început viața sexuală; frecvența actului sexual; numărul partenerilor sexuali; utilizarea contraceptivelor sau prezervativelor; precum și asumarea riscurilor sexuale. Acestea se referă la cei doi indicatori principali de sănătate publică: sarcina și ITS. În cazurile în care se aplică indicatori precum „autoeficacitatea” sau „capacitatea de a comunica eficient despre sentimente sau dorințe”, aceștia de obicei se referă la

comportamentele menționate mai sus și, în general, nu sunt considerați importanți în sine.⁵² Cu toate acestea, se recunoaște tot mai mult contribuția importantă a ESC la rezultate mai largi, dincolo de accentul îngust asupra sănătății. Prin definiția revizuită a ESC, UNESCO⁵³ recunoaște contribuția mai largă a ESC la dezvoltarea „abilităților de viață”, iar și BZgA,⁵⁴ OMS,⁵⁵ UNFPA⁵⁶ și IPPF,⁵⁷ de asemenea, subliniază acest lucru în recomandările lor legate de ESC. Această abordare mai extinsă impune un accent sporit

asupra „rezultatelor în materie de calitate personale”, care includ: conștientizarea drepturilor omului; respectul, acceptarea, toleranța și empatia față de alții; egalitatea de gen; încrederea și stima de sine; abilități de utilizare a contraceptivelor; abilitare și solidaritate; abilități de negociere, luare a deciziilor și afirmare; comunicarea părinte-copil; plăcerea sexuală și relațiile bazate pe respect reciproc.⁵⁸

STUDIU DE CAZ NAȚIONAL:

ABILITAREA TINERILOR ȘI ADVOCACY PENTRU INTRODUCEREA ESC ÎN ȘCOLILE DIN MACEDONIA DE NORD

În mod tradițional, Macedonia de Nord nu a inclus ESC în curriculumul său național. Totuși, în 2015, nouă grupuri și organizații de tineret s-au unit eforturile de advocacy pentru implementarea unui program național de ESC în școli. Impulsionați de grupul de tineri asociat cu Asociația pentru Educație și Cercetare în Sănătate (HERA; Asociația-membru IPPF din Macedonia de Nord), a fost creată Platforma de tineret pentru ESC. Din rândul membrilor fac parte Consiliul Național al Tineretului din Macedonia, Tinerii Europeni Federaliști, Forumul Educațional pentru Tineret, proiectul din Skopje „Opțiuni sănătoase”, YPEER, Youth Can, Shadows & Clouds, HERA și Izlez. Platforma de tineret era condusă de tineri și susținută de adulți, în special de personalul HERA, care lucrează pe dimensiunea problemelor asociate tinerilor și promovare. Acești tineri activiști au făcut presiuni asupra guvernului conservator pentru a implementa ESC în școli, iar Platforma de tineret a oferit un mecanism valoros în vederea sprijinirii și coordonării activităților.

Grupurile individuale de tineri au avut diferite domenii de interes și experiență în ESC și advocacy pentru

tineret, însă, s-a remarcat unitatea scopului lor comun. Unele asociații, inclusiv Y-PEER și Forumul Educațional pentru Tineret, beneficiau deja (și uneori furnizau) ESC în medii nonformale, fapt care le-a împuternicit și le-a oferit abilitățile de a promova extinderea ESC pentru a ajunge la un număr mai mare de tineri în mediul școlar. Pentru alte organizații, ESC a constituit un subiect nou, dar a adus o experiență semnificativă de advocacy pentru tineret, și au condus procesul de elaborare a unei noi strategii naționale pentru tineret. Vocile tinerilor vulnerabili, utilizatori de droguri injectabile, au fost reprezentate și prin proiectul din Skopje „Opțiuni sănătoase”.

În primul an, Platforma de tineret pentru ESC a elaborat o strategie și a organizat evenimente de profil înalt pentru a crește gradul de conștientizare și sprijinul public pentru ESC, inclusiv o clasă publică de ESC, la care au fost invitați politicieni și celebrități. În al doilea an, grupul a lucrat cu partidele politice, iar membrii au participat la grupuri de lucru constituite în vederea elaborării Strategiei naționale pentru tineret. De asemenea Platforma de tineret pentru ESC a trimis un raport

alternativ Comitetului ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale la Geneva, care a rezultat cu recomandări concrete pentru guvern în ceea ce privește îmbunătățirea accesului la ESC adecvată vârstei în școli. În timpul alegerilor, susținătorii tinerilor au lucrat, inclusiv cu partidele politice și cu organizațiile lor de tineret. Drept rezultat, două partide politice au inclus ESC la programele lor electorale, iar altele opt au promis să ofere sprijin în cazul în care ar fi aleși în Parlament.

După trei ani de activitate de advocacy, Platforma de tineret pentru ESC și-a realizat misiunea: guvernul conservator a recomandat introducerea ESC drept unul dintre obiectivele-cheie ale noii Strategii naționale pentru tineret pentru anii 2016–2025. În 2018, acest lucru a determinat Biroul pentru Dezvoltarea Educației și Științei (în subordinea Ministerului Educației) să creeze un grup de lucru intersectorial pentru ESC, care activează în baza recomandărilor internaționale și bunelor practici privind ESC ale OMS, UNESCO și IPPF. Acest grup de lucru are sarcina de a recomanda cel mai potrivit model de ESC pentru a fi pilotat în școli.

REFERINȚE

1. United Nations Population Fund (UNFPA), 2014. Operational Guidance for Comprehensive Sexuality Education: A focus on human rights and gender. [pdf] New York: UNFPA. Disponibil la: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_OperationalGuidance_WEB3.pdf [Accesat la 21 ianuarie 2018].
2. World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe and Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (BZgA), 2010. Standards for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists. [pdf] Cologne: BZgA. Disponibil la: <https://www.bzga-whocc.de/en/>
3. WHO and BZgA, 2010. A se vedea nota de subsol 2.
4. UNFPA, 2014. A se vedea nota de subsol 1.
5. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2018. International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidence-informed approach. Revised edition. [pdf] Paris: UNESCO. Disponibil la: <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002607/260770e.pdf> [Accesat la 21 ianuarie 2018].
6. International Planned Parenthood Federation (IPPF), 2010. Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE). [pdf] London: IPPF. Disponibil la: https://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_framework_for_comprehensive_sexuality_education.pdf [Accesat la 10 ianuarie 2018].
7. WHO and BZgA, 2010. A se vedea nota de subsol 2.
8. WHO and BZgA, 2010. A se vedea nota de subsol 2.
9. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2016. General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Disponibil la: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmIBEDzFEovLCuW1a0Szab0oXTdlmnsJZZVQfQejF41Tob4CvIjeTiAP6sGFQktaie1vlbbOAekmaOwDOWsUe7N8TLm%2BP3HJPzjHyskUoHMavD%2Fpyfcp3Ylzg> [Accesat la 18 octombrie 2018].
10. Rutgers, 2017. Young people in the Netherlands start having sex at a later age. [online] Disponibil la: <https://www.rutgers.international/news-opinion/news-archive/youngpeoplenetherlandsstarhaving-sex-later-age> [Accesat la 21 octombrie 2018].
11. Kirby D., 2007. Emerging Answers 2007: Research findings on programs to reduce teen pregnancy and sexually transmitted diseases. [pdf] Washington, DC: The National Campaign to Prevent Teen and Unplanned Pregnancy. Disponibil la: <https://powertodecide.org/sites/default/files/resources/primary-download/emerging-answers.pdf> [Accesat 21 ianuarie 2018].
12. Oringanje C., Meremikwu M.M., Eko H., Esu E., Meremikwu A. and Ehiri J.E. Interventions for preventing unintended pregnancies among adolescents. [Abstract only] Cochrane Database of Systematic Reviews 2016, Issue 2. Art. No.: CD005215. Disponibil la: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19821341> [Accesat la 12 ianuarie 2018].
13. Santelli J. S., Kantor L.M., Grilo S.A., Speizer I.S., Lindberg L.D., Heitel J., Shalet A.T., Lyon M.E., Mason-Jones A.J., McGovern T., Heck C.K., Rogers J. and Ott M.A., 2017. Abstinence only until marriage: An updated review of US policies and programmes and their impact. Journal of Adolescent Health, 61 (3), 273–80. [e-journal] Disponibil la: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.05.031> [Accesat la 21 ianuarie 2018].
14. Trenholm C., Devaney B., Fortson K., Quay L., Wheeler J., and Clark M., 2007. Impacts of Four Title V, Section 510 Abstinence Education Programs. Final Report. [pdf] Princeton, NJ: Mathematica Policy Research. Disponibil la: <https://www.mathematicampr.com/our-publicationsandfindings/publications/impacts-of-four-titlevsection-510-abstinence-education-programs> [Accesat la 21 octombrie 2018].
15. Kohler P.K., Manhart L.E. and Lafferty W.E., 2008. Abstinence-Only and Comprehensive Sex Education and the Initiation of Sexual Activity and Teen Pregnancy. Journal of Adolescent Health, 42(4), 344–351. [e-journal] Abstract. Disponibil la: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.026> [Accesat la 12 februarie 2018].
16. Kirby D., 2007. A se vedea nota de subsol 11.
17. Rohrbach L. A., Berglas N. F., Jerman P., Angulo-Olaiz F., Chou C. P. and Constantine N. A., 2015. A Rights-Based Sexuality Education Curriculum for Adolescents: 1-Year Outcomes From a Cluster-Randomized Trial. Journal of Adolescent Health, 57(4), 399–406. [e-journal] Disponibil la: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26403840/doi:10.1016/j.jadohealth.2015.07.004> [Accesat la 12 februarie 2018]
18. UNESCO, 2016. Review of the evidence on sexuality education. Report to inform the update of the UNESCO International Technical Guidance on Sexuality Education; prepared by Paul Montgomery and Wendy Knerr, University of Oxford Centre for Evidence-Based Intervention. Paris, UNESCO. Disponibil la: <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/180165eng.pdf> [Accesat la 19 ianuarie 2018].
19. Unterhalter E., North A., Arnot M. Lloyd, C., Moletsane L., Murphy-Graham E., Parkes J., and Saito, M., 2014. Interventions to enhance girls' education and gender equality: A rigorous review of literature. London: DFID. [pdf] Disponibil prin Gov.UK la: http://r4d.dfid.gov.uk/pdf/outputs/HumanDev_evidence/Girls_Education_Literature_Review_2014_Unterhalter.pdf [Accesat 12 ianuarie 2018].
20. Unterhalter E. et al., 2014. A se vedea nota de subsol 19.
21. UNFPA, 2015. The Evaluation of Comprehensive Sexuality Education Programmes: A focus on the gender and empowerment outcomes. [pdf] New York, UNFPA. Disponibil la: <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPAEvaluationWEB4.pdf> [Accesat 15 ianuarie 2018].
22. World Health Organisation (WHO), 2015. Sexual Health, Human Rights and the Law. [pdf] Geneva: WHO. Disponibil la: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/175556/9789241564984_eng.pdf?sequence=1 [Accesat 12 februarie 2017].
23. Haberland N. and Rogow D. 2015. Sexuality education: Emerging trends in evidence and practice. Journal of Adolescent Health, 56(1) S15–S21. [e-journal] Disponibil la: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.08.013>.
24. Rohrbach L. A. 2015. A se vedea nota de subsol 17.
25. Holden J., Bell E. and Schauerhammer V., 2015 We Want to Learn About Good Love: Findings from a Qualitative Study Assessing the Links Between Comprehensive Sexuality Education and Violence Against Women and Girls. London: Plan International UK and Social Development Direct. Disponibil la: <https://plan-uk.org/file-wanttolearnaboutgoodlovepdf/download?token=6cwiNa5M> [Accesat la 15 ianuarie 2018].
26. Holden J. 2015. A se vedea nota de subsol 25.
27. Fonner V. A., Armstrong K. S., Kennedy C. E., O'Reilly K. R. and Sweat M. D., 2014. School based sex education and HIV prevention in low and middle-income countries: A systematic review and meta-analysis. PLoS One, 9(3) e89692. [e-journal] Disponibil la: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0089692> [Accesat la 21 ianuarie 2018].
28. Zimmerman M.A. 2000. Empowerment Theory. In: Rappaport J., Seidman E. (eds) Handbook of Community Psychology. Boston: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4193-6_2.
29. Zimmerman M.A. 1995. Psychological empowerment: Issues and illustrations. American Journal of Community Psychology, 23, 5, pp 581–599. Disponibil la: <https://doi.org/10.1007/BF02506983> [Accesat 12 februarie 2018].
30. Haberland N. and Rogow D., 2015. A se vedea nota de subsol 23.
31. International Planned Parenthood Federation (IPPF), 2016 Everyone's right to know: delivering comprehensive sexuality education for all young people. [pdf] London, IPPF. Disponibil la: https://www.ippf.org/sites/default/files/2016-05/ippf_cse_report_eng_web.pdf [Accesat 15 ianuarie 2018].
32. UNESCO, 2016. A se vedea nota de subsol 18.
33. International Sexuality and HIV Curriculum Working Group. 2009. It's All One Curriculum. [pdf] New York: Population Council. Disponibil la: https://www.popcouncil.org/uploads/pdfs/2011PGY_ItsAllOneGuidelines_en.pdf [Accesat 28 octombrie 2018].
34. IPPF, 2010. A se vedea nota de subsol 6.
35. WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2017. Training matters: A framework for core competencies of sexuality educators. [pdf] Disponibil la: <https://www.bzga-whocc.de/en/>
36. UNFPA, 2014. A se vedea nota de subsol 1.
37. IPPF, 2017. Young people at the Centre. [pdf] London: IPPF. Disponibil la: <https://www.ippf.org/sites/default/files/2018-08/Young-people-at-the-centre-May17.pdf> [Accesat 12 februarie 2017].
38. IPPF, 2016 A se vedea nota de subsol 31.

39. Chandra-Mouli V., Lane C., Wong S. 2015. What does not work in Adolescent Sexual and Reproductive Health: A Review of Evidence on Interventions Commonly Accepted as Best Practices. *Global Health Science and Practice*, 3(3) 333–40. [e-journal] Disponibil la: <https://doi.org/10.9745/GHSP-D-15-00126>.
40. IPPF. 2016. A se vedea nota de subsol 31.
41. Villa Torres, L. and Svanemyr. J. 2015. Ensuring Youth's Right to Participation and Promotion of Youth Leadership in the Development of Sexual and Reproductive Policies and Programmes. *Journal of Adolescent Health*, 56 S51–S57. [e-journal] Disponibil la: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.07.022>
42. IPPF, 2017. A se vedea nota de subsol 37.
43. IPPF. 2016. A se vedea nota de subsol 31.
44. BZgA, 2016. Policy Brief 1 Sexuality education: What is it? [pdf] Cologne: BZgA. Disponibil la: <https://www.bzga-whocc.de/en/>
45. Igras S.M., Macieira M., Murphy E. and Lundgren R. 2014 *Investing in very young adolescents' sexual and reproductive health*, *Global Public Health: An International Journal for Research, Policy and Practice*, 9 (5) 555–569. [e-journal] Disponibil la: <https://doi.org/10.9745/GHSPD-15-00126>
46. Unterhalter E., North A., Arnot M. Lloyd, C., Moletsane L., Murphy-Graham E., Parkes J., and Saito, M., 2014. Interventions to enhance girls' education and gender equality: A rigorous review of literature. London: DFID. [pdf] Available through Gov.UK at: http://r4d.dfid.gov.uk/pdf/outputs/HumanDev_evidence/Girls_Education_Literature_Review_2014_Unterhalter.pdf [Accesat 12 ianuarie 2018].
47. Family Planning Association (FPA), 2011. FPA Policy Statement: Sexual Pleasure and Wellbeing. London. FPA. Disponibil la: <https://www.fpa.org.uk/sites/default/files/sexual-pleasureandwellbeingpolicy-statement.pdf>. [Accesat 11 November 2018].
48. IPPF, 2010. A se vedea nota de subsol 6.
49. IPPF, 2016. A se vedea nota de subsol 31.
50. Population Council et al. 2009. A se vedea nota de subsol 33.
51. IPPF, 2010. A se vedea nota de subsol 6.
52. Ketting E., Friele M. and Michielsen K., on behalf of the European Expert Group on Sexuality Education 2016. Evaluation of holistic sexuality education: A European expert group consensus agreement. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 21(1), 68–80. [e-journal] Disponibil la: <https://doi.org/10.3109/13625187.2015.1050715> [Accesat 21 ianuarie 2018]
53. UNESCO. 2018. A se vedea nota de subsol 5.
54. WHO and BZgA. 2010. A se vedea nota de subsol 2.
55. WHO and BZgA. 2010. A se vedea nota de subsol 2.
56. UNFPA. 2014. A se vedea nota de subsol 1.
57. IPPF, 2010. A se vedea nota de subsol 6.
58. Ketting et al., 2016. A se vedea nota de subsol 52.

PUBLICAT DE

Centrul Federal German de Educație pentru Sănătate (BZgA)
50825 Cologne, Germania www.bzga.de/home Contact: CC
OMS@bzga.de

Centrul Federal German de Educație pentru Sănătate (BZgA) este un centru colaborator al Organizației Mondiale a Sănătății în domeniul sănătății sexuale și reproductive (CC OMS) din 2003 și se concentrează pe educația sexuală comprehensivă (ESC) în Europa și Asia Centrală. În acest rol, BZgA elaborează documente, resurse și standarde pentru diferite grupuri țintă și se implică în cercetare și în organizarea de seminare și conferințe pentru a promova transferul de cunoștințe și învățarea în domeniul ESC.

Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (UNFPA)
Biroul Regional pentru Europa de Est și Asia Centrală
Istanbul, Turcia <https://eeca.unfpa.org>

UNFPA este agenția Organizației Națiunilor Unite responsabilă pentru aspectele legate de sănătatea sexuală și reproductivă. Misiunea acesteia este aceea de a contribui la crearea unei lumi în care fiecare sarcină este dorită, fiecare naștere este sigură și potențialul fiecărui tânăr este valorificat. UNFPA este prezent în peste 150 de țări și teritorii din întreaga lume. Ghidată de Programul de Acțiune al Conferinței Internaționale pentru Populație și Dezvoltare (CIPD) din 1994, activitatea UNFPA include parteneriate cu guverne, societatea civilă și alte agenții pentru a implementa educația sexuală comprehensivă, atât în școli, cât și prin instruire și informare la nivel comunitar. UNFPA promovează politici și investiții în programe de educație sexuală care respectă standardele stabilite la nivel internațional.

Această fișă informativă este oferită gratuit.

Conținutul a fost revizuit de Grupul de experți europeni pentru educația sexuală. Membrii Grupului de experți sunt reprezentanți ai următoarelor organizații: Institutul Austriac pentru Studiile Familiei – Universitatea din Viena; Societatea Europeană pentru Contracepție; Centrul Internațional pentru Sănătate Reproductivă – Universitatea din Gent, Belgia; Federația Internațională a Planificării Familiale, European Network (IPPF EN); Universitatea de Științe Aplicate și Arte din Lucerna, Elveția; Lust und Frust – Fachstelle für Sexualpädagogik und Beratung, Elveția; Väestöliitto, Finlanda; Asociația Rusă pentru Populație și Dezvoltare; Rutgers, Olanda; SENSOA, Belgia; Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO); Fondul Națiunilor Unite pentru Populație, Biroul Regional pentru Europa de Est și Asia Centrală – UNFPA/EECARO; Universitatea din Tartu, Estonia; Universitatea din Uppsala, Suedia; Centrul de cercetare și sănătate sexuală VL-Medi Oy, Finlanda; Serviciul integrat de sănătate sexuală, spitalele Sherwood Forest, NHS Fundația Trust și Biroul Regional al OMS pentru Europa.

Mulțumiri: Suntem recunoscători lui Helen Parry, autoarea seriei de fișe informative.

Imprimare: Pentru această broșură s-a folosit imprimarea neutră din punct de vedere climatic. Warlich Druck Meckenheim GmbH, Am Hambuch 5, 53340 Meckenheim

Ediție: 1.3.06.21 Număr comandă: 60596083